

MODERNLEŞME SÜRECİNDE MOBİLYA TASARIMINDA MELEZLİK

HYBRIDITY IN FURNITURE DESIGN DURING MODERNIZATION PROCESS

Şebnem ERTAŞ BEŞİR* Havva Beril BAL**

Öz

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Arts and Crafts ve Art Nouveau stilleri tasarım alanında geçişi simgeleyen, kendilerinden önceki dönemin izlerini taşıırken kendilerinden sonraki dönemleri de etkileyen yaklaşımlar olarak kabul edilebilir ve melez olarak tanımlanabilirler. Çalışmada arada olma hali, klasik ve modern dönem ile birlikte tartışılarak; mobilya örnekleri üzerinden geçişi ifade eden melez bir biçimsel dil kullanımı tartışmaya açılmıştır. Melezlik ifadesi ise sandalyelerin okunmasını kolaylaştıran yüzeyler üzerinden biçim grameri kullanılarak tanımlanmıştır. Süreçte, öncelikle hem klasik hem de modern döneme ait, geçiş dönemi ile benzerlik gösteren örnek sandalyelerin tespiti yapılmış ve yüzeylerin biçimleri grafik bir dille ifade edilmiştir. Sonrasında iki dönemin diğer stillerle biçimsel ilişkisi bileşenlerin çakıştırılmasıyla saptanmıştır. Tüm bunlar, Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerinin modern ve klasik dönemlerle ilişkisini ortaya koymuş ve arada olmak yani melezlik kavramıyla nasıl bütünleştiğini sandalye tasarımları üzerinden tanımlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Melez, Mobilyada Melezlik, Arts and Crafts, Art Nouveau, Biçim Grameri.

Abstract

The Arts and Crafts and Art Nouveau styles that emerged in the early 20th century can be regarded as approaches that symbolize transition in the field of design as tracing the previous periods and influencing the later periods of their time and can be described as hybrid. In this context, the in between status is discussed together with the classical and modern period taken over furniture samples, and the use of a hybrid formal language expressing the transition was discussed. Hybridity is defined with using shape grammar on chairs' surfaces , that make it easier to comprehend the chairs. In the process, firstly the sample chairs belonging to both the classical and the modern periods are determined and the shapes of the surfaces are expressed in a graphic way. Afterwards, the formal relations with the other approaches of the two periods have been determined by matching the components. All of these have revealed the relation between modern and classical period, and have shown how this relationship is integrated together with the concept of hybridity, through chair designs.

Keywords: Hybrid, Furniture Hybridity, Arts and Crafts, Art Nouveau, Shape Grammar.

Araştırma Makalesi // Başvuru Tarihi: 27.08.2018 – Kabul Tarihi: 25.06.2019.

*Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, sebnemarc@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0568-6529>.

**Öğr. Gör., Avrasya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, berilki@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2347-3244>.

1. Giriş

Tarih boyunca ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik gelişmeler insanların yaşam biçimlerini şekillendirmiştir. Değişim, yaşama mekânlarını şekillendiren mobilya tasarımlarını da etkileyerek antik çağdan günümüze kadar evrim geçirmelerine neden olmuş ve bugüne kadar değişik yapım tarzları ve stilleri ile tasarımlarda kendini göstermiştir.

Mobilya tarihine bakıldığında klasik ve modern olmak üzere iki ana dönem göze çarpmaktadır. İki dönemi ayıran en önemli olgu ise endüstri devrimidir. Endüstri devriminden önceki dönemlerde mobilyada stiller, belli zaman aralıklarında birebir kopyalanmış, genellikle o günün koşullarına göre harmanlanarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda ise endüstri devrimi neticesinde ortaya çıkan gelişmeler mobilyanın birçok açıdan farklılaşmasına neden olmuştur (Cordan ve Karagöz, 2013). Mobilya üretiminde makineleşmeye geçiş ve seri üretim ürünlerin kalitesinde ve biçiminde eskiye oranla büyük farklar meydana getirmiştir (Yararel, 2013:26).

Aynı dönemlerde 1789'da Fransız ihtilali ise aydınlanma ve yayılma hareketi olarak sanata ve mimarlığa yansımıştır. Endüstri devrimi; yeni teknolojilerin ekonomik alanda artan ölçüde kullanılmasına yol açarken, Fransız devrimi, sosyal, siyasal ve kültürel alanı etkisi altına almıştır (Aktan ve Tunç, 1998:120). Tarım toplumunun endüstri toplumuna dönüşmesi; sanatı ve mimariyi de etkileyerek geliştirmiştir. Bu süreç; İngiltere'de eklektizmle başlayan ve Avrupa mimarlığında tarih boyunca süregelen stillerin, biçimlenişlerin tüm ihtişamı ile görüldüğü, büyük şokların ve büyük değişikliklerin yaşandığı karmaşık bir yüzyıl karakterini ortaya çıkarmıştır (Boyla'dan akt. Sönmez, 2010:19). Yakınçağ sanatı olarak adlandırılan bu dönem modern bir stile geçiş ya da yenileşme anlamına gelmektedir. Mekân, endüstrileşmeyle birlikte gelişen orta sınıfın özelemleri doğrultusunda çeşitli kökenlerden gelen tasarım ürünleriyle doldurulmuş; ortaya çıkan bu stil eski üslupların yenileştirilmesine dayanmıştır. Mobilyada tasarımdan çok tekniğe önem verilmiştir. Bu nedenlerden dolayı mobilya tasarımında biçimsel açıdan ve işlevsellik açısından bir bütünlük sağlanamamıştır (Tavşan, 2002:24).

Makineleşme ile insan gereksinimlerinin artması mobilya stil ve modellerinin gelişmesini hızlandırmıştır (Cordan ve Karagöz, 2013). Bu yolla, zanaatkarlar kendilerine özgü estetik, beceri ve düşünme kavramlarını mobilyaya aksettirmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında

ortaya çıkan Arts and Crafts ve Art Nouveau stilleri, sanat ve mimariyi klasik üsluplardan arındırmayı amaçlayan bir tutumun meydana gelmesine yol açmıştır. Teknoloji temelli biçim arayışları, sanat ve mimarlık alanlarında gündeme gelecek bazı yeni akımların da habercisi olmuştur ve modernleşmeyle paralel olarak tasarım alanındaki disiplinlerin sınırlarını zorlamış ve yeni disiplinlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Giedion (1967) bu iki yaklaşımı “19. ve 20. yüzyıllar arasında ilginç bir geçiş dönemi” olarak betimlemiştir (Biol, 2006:6).

Bu doğrultuda, yaşamın her alanında gerçekleşmekte olan “geçiş” mimarlık, sanat ve tasarım alanlarında da kendisini göstermiştir. Bunlar arasında, Arts and Crafts ve Art Nouveau yaklaşımları da klasik ve modern dönem arasındaki arada kalmış bir geçiş dönemidir (Erdem, 2007:60; Can, 1991; Özbayraktar, 1996). Bu nedenle İki dönemde biçimlenişlerinde melezlik durumundan söz edilebilir ve süreçte tasarımlar hem klasik hem de modern dönemin izlerini taşıyalar da üçüncü bir durum olan yeni kimlikleriyle anılmaktadırlar.

Çimen (2005), melezin iki net (teorik) alan arasında (in-between) olduğunu, ne birine ait, ne de ötekine ait yeni bir şey olduğunu belirtmektedir (Dinç, 2012:5). Venturi (1966) tarafından ise “hem o hem bu” olarak adlandırılmaktadır.

Melezlik kavramı en az iki farklı durum arasında yeni olan üçüncü bir şey olarak ele alınmaktadır. Kendisinden öncekilerin izlerini taşıyarken kendisinden sonra ortaya çıkanların hazırlığı ama yeni olan üçüncü bir durumdur. Bu üçüncü durum bileşenlerin kendi öz bütünlüğünün bozulmadığı ama aynı zamanda da diğeri ile de temas ederek farklı bir süreç girdiği ara durum olarak tanımlanabilir (Dinç, 2012:8). Belirli bir orijinden çıkarak öteki ile karşılaşp başka bir potansiyel olarak nitelendirilebilecek açılımlar da melezleşmeye referans verir; yani yaşanmış deneyimleri yeni biçim arayışlarına aktaran bir durumdur denilebilir. Bu kapsamda; çalışmada klasik dönemin sonu ve modern dönemin başlangıcını ve yeni bir oluşumu oluşturan aynı zamanda geçiş sürecini işaret eden Arts and Crafts ve Art Nouveau yaklaşımlarının hem geçmişe hem de geleceğe yorum getiren mobilya tasarımları ile yakın dönemlerle kurduğu çok yönlü ilişkisi tartışmaya açılmıştır.

2. Arts and Crafts ve Art Nouveau Dönemleri ve Melezlik Kavramı

Antik çağda sanat ve buna bağlı olarak mobilya; din üzerinden biçimlenmiş; ortaçağa gelindiğinde ise toplum yaşamının yerleşik düzene geçmesi bile bu etkiyi değiştirememiştir. Sonrasında skolastik düşünce biçiminin yüceltilmesi ve dinin toplum üzerindeki yoğun etkileri, tasarımda Gotik dönemin de şekillenmesine neden olmuştur. Ortaçağın feodal düzenine, ekonomik yapısına, kültürüne ve skolastik tutumuna karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Rönesans büyük bir kültürel değişimin gerçekleştiği bir dönemdir (Dinçel ve Işık, 1979). Tüm bu değişimler mimarlığı ve mobilyayı da etkilemiştir. Sonrasında ise Avrupa'nın Katolik ülkelerinde dinsel konuları etkileyici bir şekilde yansıtan, tümüyle eğri çizgilere ve bol figürlü biçim anlayışına dayanan Barok stili doğmuştur (Kurtoğlu, 1986:73). Bu dönemde toplumun değişen zevkleri ve toplantıların samimileşmesi, mobilya tasarımlarında da değişikliklere yol açmıştır. Barok mobilya, Klasik stildeki sadelik ve inceliğe karşı daha gösterişlidir. Rokoko stili ise Barok'un ağır ve anıtsal havasına karşı ortaya çıkmıştır. O dönemde yaşanan ekonomik gelişmelerin getirdiği yaşam biçimi ve sosyal hayattaki değişimlerle rahatlık önem kazanmış, küçük, hafif ve kolay taşınabilir kullanışlı mobilyaya ihtiyaç duyulmuş ve bu da mobilya tasarımını etkilemiştir (Özel, 2006:25).

18. yüzyılın ikinci yarısında Pompei ve Herculaneum kentlerine ait arkeolojik bir bulgu; tüm Avrupa aydınlarını etkileyerek yeni tasarımlara yöneltmiştir ve Avrupa'da Rokoko'nun kıvrımlı çizgileri ile klasik çizgilerin birlikte kullanılmasıyla Neoklasik dönem başlamıştır (Boyla, 1997; Özel, 2006:31).

Endüstri devrimine kadar geçen sürede, yaşama kültüründeki değişimler sanatı, mimarlığı ve mobilya tasarımını da etkileyerek, iç mekanların kurgulanmasına katkı sağlamıştır (Ertaş vd., 2017). 1765 yılında James Watt'ın buhar makinasını icat etmesiyle endüstri devrimi gerçekleşmiş, Avrupa ülkelerinde ekonomik kalkınmanın hızlı bir şekilde artmasına imkân sağlamıştır.

Endüstrileşme ile birlikte üretimin hızlanması tasarım alanında köklü değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Arts and Crafts akımı öncülüğünde eklektisizme tepki olarak modern mobilya kavramını ortaya çıkarmıştır (Can, 1991, Özbayraktar, 1996:35).

Arts and Crafts hareketi, el sanatlarında görülen gerilemeye bağlı olarak makineler tarafından yapılmaya başlanan süslemelerin artık bir anlamı ve soyluluğu olmadığını ileri sürülmesi üzerine makineleşmeye karşı doğmuştur. Akım sanatçı ve eleştirmen John Ruskin'in fikirleri ile adını duyurmuş; Willian Morris'in bunları uygulama olanağı bulması ile gelişmiştir (Aslanoğlu, 1983; Özbayraktar, 1996:36).

Sanat ve zanaatin ortaçağdaki gibi olabildiğince yakınlaşmasını, amaçlayan Ruskin ve Morris; ucuz seri üretimin yerini, dürüst ve anlamlı olan el işçiliğinin almasını istemiştir. Bu amaca bağlı olarak Morris kurduğu "Morris and Company" adlı firmasında el işçiliğiyle mobilyalar üretmiştir. Yürüttükleri propaganda, seri üretimin ortadan kalkmasını sağlayamamış fakat insanları bu tür üretimin sorunları konusunda bilinçlendirmeye, doğal ve "el yapımı" olana karşı duyulan beğeniye yaymaya yardımcı olmuştur (Gombrich, 2002:535).

Arts and Crafts hareketinin başlıca ilkeleri, makinelerle yapılmış süslemelerin değerleri alçalttığı ve kente çirkinlik verdiği gerekçesi ile endüstriye karşı çıkmak, asıl dürüstlüğü ise sanatın elle yapılması gerekliliğini savunmak olmuştur (Karagöz, 2007:75) Ucuz, niteliksiz ve özensiz üretilen eşyalara karşı gelerek, daha çok süslemeyle ilgilenilmiş, mobilyanın biçimine daha az önem verilmiştir. Bu dönemde, estetik duyarlılık toplumda geliştirilmeye çalışılmış; endüstrileşmenin unutturduğu güzellik duygusuna tekrar önem verilmiştir (Akyazı, 2005:8). İlk amacıyla çağ dışı kalmış bir ayrımı yıkmayı deneyen Arts and Crafts, bunu orta çağa özgü bir ritim biçimiyle başarmaya çalışmıştır. Dolayısıyla, bir yandan ilerici bir işlevi olmuş öte yandan ise yıkılan bir anlayışın savunuculuğunu yapmıştır. Formun temel sorunlarına inememiş olsa da işçilikte ve kullanılan malzemede doğruluk, yüksek kalite, iyi zevk ve oranlar gibi her zaman için geçerli olan değerleri yeniden gündeme getirmiştir. Tasarım alanındaki olumsuzluklara ve sorunlara dikkat çekerek kendinden sonraki akımlara yol gösterici bir tutum sergilemiştir (Aslanoğlu, 1983:7; Yararel, 2013). Tasarım pratiği içinde ise doğadaki basit, organik formlara yönelerek Art Nouveau ve Bauhaus hareketleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır (Sağocak, 2003).

Kendine özgü niteliklere sahip mobilyaların ağırlıkta olduğu akım Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllara kadar etkisini sürdürmüştür (Yararel, 2013:30). Üretilen mobilyalar. Kullanılan asal malzemeler ve el işçiliğinin pahalılığı nedeniyle "çok sayıda güzel eşyanın çok

sayıda insan tarafından kullanılması” görüşüne ters düşmüştür (Alyanak, 1989; Özbayraktar, 1996:37), (Görsel 1).

Görsel 1. Arts and Crafts stiline ait mobilyalar (URL-1, 2018; URL-2, 2018; URL-3, 2018; URL-4, 2018).

Arts and Crafts hareketinin ardından 1899–1905 yılları arasında Avrupa’da ve Amerika’da Art Nouveau yaklaşımı yaygınlaşmıştır. Art Nouveau yenilikçi bir sanat akımı, özgün bir üslup hatta bir yaşam biçiminin adıdır. Değişen Avrupa’da yenilenmeye çoğunlukla kapalı bir akademizmle karşı duran sanatların çağdaş, yeni sentezini gerçekleştirmeye yöneliştir (Aykut, 1992: 8). Teknolojinin gelişmesi yaşam biçimlerini de etkilemiş ve Art Nouveau stili ortaya çıkan modern yaşamın iç arayışlarını yansıtmıştır. Biçim arayışları bu dönem sanatçıları Japon sanatının etkisiyle egzotik sanatlara ve aynı zamanda da Avrupa’nın gotik geçmişine yöneltmiştir.

Doğaya öykünme bu stilin önemli bir yapıtaşını oluştururken üretim şeklinde de doğal üretim biçimi olarak kabul edilen zanaata yönelim görülmektedir. Dönemin tasarım anlayışında sembolizmin öneminin yanı sıra soyut kavramların da ifade edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Özellikle sivri köşeler ve düz yüzeylerden kaçınılarak tasarlanan mobilyanın temel yapısında ve yüzey donatımında asimetrik düzenlemelere sıkça rastlanırken zaman zaman abartıya kaçıldığı da görülmektedir (Yararel, 2013:34). Süslemenin ön planda olduğu akımda sanayiye bağlı bir tarz benimsenmiştir (Howard’dan akt. Karagöz, 2007:40). 19.yüzyıl seçmeciliği ve modern akım arasında bir köprü görevi gören Art Nouveau romantik ve oldukça bezemeli görünümüyle akıldışı, klasik dışı, simgeci, folklorik bir akım görünümü sergilemektedir. Kendine özgü bir dil ortaya koyan akım çiçekli, kıvrımlı hatların oluşturduğu biçimlenme ve çizgilerin düzleştiği, geometrik biçimlenmeden oluşan iki evrede gelişmiş ve geniş çaplı uygulama alanı bulmuştur (Aslanoğlu, 1983; Şentürer, 1993:60).

Yeni malzemeye yönelen ve tarihselliği reddederek evrensel bir stil arayışında olan Art Nouveau, organik süslemeler ve fonksiyon arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışırken hem geriye, hem ileriye bakmayı mümkün kılmıştır (Sağocak, 2003; Ayayadın, 2015:63). Bir geçiş dönemi sanatı olan Art Nouveau, belirli yeni biçimlere yönelik olmasına karşın; özünde biçimsel nitelik taşımaktadır (Can, 1991; Özbayraktar, 1996:37) (Görsel 2).

Görsel 2. Art Nouveau stiline ait mobilyalar (URL-5, 2018; URL-6, 2018; URL-7, 2018; URL-8, 2018).

Yaşanan bu gelişmeler, klasik dönem ile modern dönem sanat anlayışının geçişini yumuşatarak her ikisinden de kendini var etmesiyle bir çizgi oluşturmuştur. Çoğunlukla Arts and Crafts ve Art Nouveau yaklaşımlarının söylemlerinde “yeni” anlayışa bir başkaldırı olsa da eski tekniklerle “yeni” için de bir yol çizmişler; “arada olarak” kendi dönemlerinin simgelerini oluşturan biçimlenmeler ortaya çıkmıştır.

Bu doğrultuda; iki farklı durumun kesişmesi anlamındaki arada olma (in between) kavramı yeni durumu “iki durumda ayrı özellikleri taşıması” ile açıklayabilir. Lablantine ve Nouss’un (2010), değindiği gibi; arada olma bir ergime, kaynaşma (füzyon) değildir; ancak karşılaşmadır, diyalogdur. Eski ve yeni; yerel ve küresel; kendiliğinden ve stratejik olan; açık alan ve özel alan; iç ve dış ve bunun gibi farklı uçlarda arasında olduğu kabul edilmektedir. Bhabha’ya (1998) göre, ne bir özne ne de öteki özne olan ama üçüncü mekânın ifadesi olan ara durumlar, eklemlenmenin modu, yeni bir olasılığın doğuşu, sadece yansıtıcı olmayan ve yeni kültürel anlamı ve varolan sınırlarla birlikte üretimdeki bulanıklığı ve kültür ve kimliği kategorizasyonunu kurar (Bhabha, 1998; Dinç, 2012:8).

Mimari açıdan bakıldığında, arada olmak; bir ögenin kendi özünü korurken, ötekinin özelliklerini de almasını ve sonuçta iki durumu da kimliğinde taşıırken bambaşka bir kimlik

oluşturabilmesini sağlama, yani ikisinden de olma halidir. Farklı kimliklerin bir araya gelmesiyle oluşan yeni kimlik, iki durumu da içinde barındırırken melez bir kimliğe işaret etmektedir (Buğra, 2011:7). Sosyal ya da kültürel özelliklere bağlı olarak farklı sanat dallarında melezlik görülebildiği gibi, mimari stillerin ve onların öngördükleri biçimlerin birlikteliği ile doğan mimari oluşumların da, melezlik çerçevesinde ele alındığı durumlara karşılaşmak mümkündür (Etcheberry, 2004).

Literatür taramaları üzerinden yapılabilecek bir değerlendirmeye göre, melezlik kavramının iki ana kapsamda tariflemek mümkün olabilir. Bunlardan ilki, melezlik kavramının bir tür karışım olarak tanımlanması durumudur. Latin kökenli bir kelime olarak ifade edildiği bir tanıma göre melez, “karıştırılmış bir şey”, melezlik de basit anlamıyla bir “karışım”dır (encyclopedia.com, 2018). İkinci genelleme ise melezliği, “parçaların bir araya getirilmesi ile oluşan bir çeşit kompozit sistem” olarak tanımlar. Bu düşünceye göre melezlik, “...heterojen elemanlarca kompozisyonu oluşan, biçimlenen bir kompozit oluşumdur” (Sargın, 2004:3-4)

Gündüz (2007:4)'e göre melezlik parçaların bir araya getirilmesi ile oluşan bir çeşit kompozit sistemdir. Melezlik için bir araya gelen öğelerin arasında ilişkilerin kurulmuş olması gerekmektedir. Parçaların birbirleri ile temas halinde olmaları, dokundukları noktalarda da birbirlerine etki etmeleri, hem kendilerini hem de ilişki halinde oldukları diğer parçaları dönüştürme yeteneğinde olmaları melezi oluşturmaktadır (Buğra, 2011:13). Melezlik; durumlardan birini nötrleştirmek, etkisini yok etmek yerine; benimsemek, kabullenmek birlikte yeni ve çok katmanlı yapı/lar oluşturmayı hedeflemektedir (Kaya, 2017:166). Bu durum melezliğin güçlü bir ifadesi olduğunu göstermektedir.

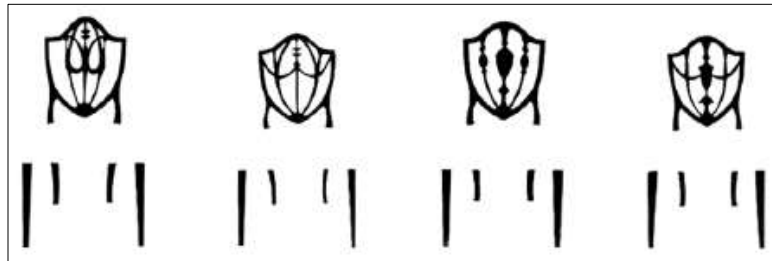
3. Mobilya Tasarımında Biçimlenme ve Biçim Grameri

Tasarım dili; insanın nesneyi algılamasını sağlamakta olup biçimi oluşturmaktadır (Güneroğlu ve Bekar 2019). Bu bağlamda ortaya çıkan biçimler arasında hem bir ilişki hem de yeni bulma çabası vardır. Biçimin, soyut-anlamsal yönünü anlayabilmek için onun dizimsel özelliklerini bilmek bir başka deyişle, biçimin görünür nitelikleri üzerinde durmak gerekir. Biçimin görünür yönünü oluşturan görsel özellikleri, genellikle onun geometrik yapısı ile özdeş tutulmaktadır (Cordan, 2002:45).

Bir işlevi yerine getirme sırasında bir iletişim aracı olarak kullanılan mobilyada biçim; mobilyanın şekillenmesinde en önemli tasarım kriterinden biri olarak tanımlanan formun birey tarafından algılanan şeklidir (Tütüncü, 2011:70). Formun yanında renk, doku ve malzeme mobilyanın algılanmasını ve biçimlenişini etkileyen faktörlerdendir. Formun algılanması, bulunduğu çevre ile olan iletişimini de kapsamaktadır (Kaptan 2004:85).

70'li yıllarda George Stiny ve Jim Gibs, biçim grameri adı verilen kural tabanlı bir tasarım yöntemi geliştirmişlerdir ve biçim grameri mekansal kompozisyonun dilini yaratmak için kullanılmıştır. Bir dilin, kullandığı sözcük dağarcığından ve bu dağarcığı bir araya getiren kurallardan oluştuğu gibi biçim gramerleri de bir biçim dağarcığından ve mekansal ilişkilere yönelik kurallardan oluşmaktadır (D'souza' dan akt., Özdemir, 2014:9).

Biçim grameri form ve kompozisyon çalışmalarında başta mimarlık olmak üzere çeşitli sanat dalları ve bilgisayar destekli tasarımda kabul görmektedir. Bununla birlikte çağdaş tasarım dil ya da dillerini analiz etmek, tamamen orijinal tasarım dillerini yaratmak ve var olan tasarım dillerinden yeni tasarım dilleri türetmek amacıyla kullanılmaktadır (Çolakoğlu, 2001). Mobilyanın biçimlenişinde de etkili olan dilin tanımı ve ifadesi için biçim grameri yöntemine başvurulmaktadır. Özellikle Knight (1980:228) yapmış olduğu çalışmada Hepplewhite sandalye arkalıkları tasarımı için biçim grameri geliştirerek 18. yüzyılın sonunda İngiltere'de geliştirilmiş olan Hepplewhite stilindeki sandalye arkalıklarının kendine özgü karakteristiğini ve sınır şartlarını tarif etmeyi ve söz konusu stili analiz etmeyi amaçlamıştır. Analiz edilen üç Hepplewhite stili sandalye arkalığında tasarımın tekrar ettiğini ortaya çıkarmış ve gramerin işlevliğini göstermiştir (Görsel 3).

Görsel 3. Hepplewhite sandalyeleri biçim grameri (Knight, 1980).

Barros vd (2011:183) yaptıkları çalışmada biçim grameri yöntemini kullanarak Thonet tasarım stilini üretken bir tasarım sistemine dönüştürmeyi hedeflemiştir. Thonet sandalyelerini oluşturan bileşenler arkalık ve arka bacaklar, oturma yüzeyi, ön bacaklar ve bacaklar arası kayıtlardır. Biçim grameri oluşturulurken Thonet tasarım dili tanımı için; anahtar olarak kabul edilen arkalık ve arka bacakları oluşturan çerçeve ile çerçevenin iç kısmı ele alınmıştır (Görsel 4).

Görsel 4. Thonet sandalyesi biçim grameri (Barros vd., 2011).

Knight (1980)'ın ve Barros vd (2011)'nin çalışmalarında biçim grameri yöntemi kullanılarak stil analizi yapılmıştır. Her iki çalışmada da mobilyalar analiz edilirken yüzeyleri üzerinden incelemeler yapılmış ve yüzeyleri oluşturan bileşenler grafik diliyle ifade edilmiştir. Tüm bunlar, mobilya geometrisinin dönemlerin izlerini göstermede önemli bir araç olduğunu göstermiştir.

4. Yöntem

Çalışmada Arts and Crafts ve Art Nouveau dönemlerinin “arada olmak” olarak ifade edilen karakterini tarif edebilme amacıyla; klasik ve modern dönem mobilyaları ile kural tabanlı bir tasarım yöntemi olan biçim grameri üzerinden karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir.

İlk aşamada, literatür çalışması yapılarak Arts and Crafts ve Art Nouveau dönemlerinin özellikleri ortaya konmuştur. Tarihsel süreçte şekillenen stiller sıralanmıştır. Sonrasında dönem özelliklerinden form ve kompozisyon açısından en iyi ortaya çıkaran; tasarımların sandalyeler olduğu görülmüş ve yüzeyleri üzerinden okumalar yapılmıştır. Yüzeyler; sandalyelerin bileşenleri olan bacaklar, oturma yüzeyi, kollar ve sırt kısmından oluşmaktadır. Yüzeylerin biçimleri sandalyelerin ön ve yan görünüşleriyle ifade edilmiştir.

İkinci aşamada ise çalışmada Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerine ait klasik ve modern döneme benzerlik gösteren örnek mobilyaların melez olma durumları Barros (2011) ve

Knight (1980)'ın biçim grameri çalışmalarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Sandalyeler belirlenirken; dönemlerin literatüre geçmiş önemli örnekleri olmasının dışında ölçü – oran ve biçimsel benzerlik kriter olarak belirlenmiştir. Biçimsel olarak; ön ve yan yüzeyde en dikkat çekici noktaların uyması referans alınırken ölçü-oran açısından ise yüzeylerde yer alan doluluk boşluk oranları temel alınmıştır. Sonrasında örneklem grubuna ait sandalyelerin ön ve yan görünüşleri autocad programında çizilmiştir. Böylece ait oldukları stillerin biçimsel özellikleri grafik diline dönüştürülmüştür. Çizilen sandalyelerin görünüşleri ise yine Autocad programında karşılaştırılmış ve belirlenen kriterlere bağlı melezlik durumu tablolaştırılmıştır. Bu kapsamda Dinç (2012)'in tanımladığı en az iki farklı durum arasında meydana gelen yeni oluşumun (Arts and Crafts ve Art Nouveau), üçüncü bir şey ifadesinin “melez” kavramı ile örtüştüğü görülmüştür.

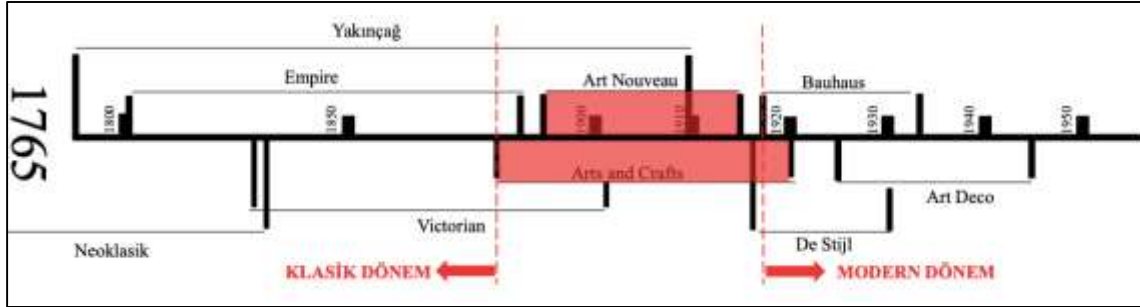
Literatür çalışmasında öncelikle Yakınçağ, De Stijl, Bauhaus stillerine ait sandalyeler araştırılmıştır. Yakınçağ stilleri Antik Çağ'dan itibaren geçmişte görülmüş olan diğer stillerden etkilenmiştir. Bu sebeple çalışmada klasik dönem stilleri, Yakınçağ ile sınırlandırılmamıştır. Modern dönemde ise Bauhaus, De Stijl ve Art Deco stillerine ait sandalyeler belirlenmiştir. 1950'lere gelindiğinde özellikle plastik malzemenin kullanılmasıyla mobilya biçimleniş farklılaşmıştır. Bu nedenle modern dönem stilleri araştırılırken 1950 ve sonrası stiller kapsam dışı bırakılmıştır.

Grafiklerde Klasik dönem mobilyaları, K.D.M., Modern dönem mobilyaları M.D.M. ve Melez dönem mobilyaları MELEZ.D.M olarak kısaltılarak isimlendirilmiştir.

5. Bulgular

Elde edilen bulgular ışığında birinci aşamada mobilyada melezlik kavramının irdelenmesi amacıyla, antik çağdan günümüze kadar olan stillerin sıralaması yapılmıştır. Endüstri Devriminin başlangıç noktası olarak ele alındığı sıralamada klasik dönemin sonu yakınçağ stilleri, modern dönem başlangıcı ise De Stijl, Bauhaus ve Art Deco yaklaşımları olarak kurgulanmış; Arts and Crafts ve Art Nouveau stili ise “arada olan” geçişi simgeleyen bir periyot olarak şematize edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tarihsel süreçte stiller

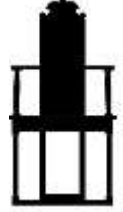

Ortaya çıkan şemada Arts and Crafts ve Art Nouveau stiline arada olan bir dönem olduğu görülmektedir. İkinci aşamada ise, bir geçiş dönemi olarak kabul edilen Arts and Crafts ve Art Nouveau yaklaşımlarını (Erdem, 2007:60), (Can, 1991; Özbayraktar, 1996) ifade eden literatüre geçmiş önemli sandalye tasarımları seçilmiştir. Sandalyelerin kendisinden önce ve sonra gelen modern ve klasik dönemle benzerlik gösteren ve biçimsel ilişkisi mobilyayı oluşturan bileşenlerin karşılaştırılmasıyla aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur (Tablo 2 ve 3).

Tablo 2. Klasik dönem ve melez dönem mobilyaları

K.D.M	MELEZ D.M.	K.D.M	MELEZ D.M.
ORTAÇAĞ Gotik	ART NOUVEAU Charles R. Mackintosh	ORTAÇAĞ Gotik	ART NOUVEAU Carlo Bugatti
K.D.M ORTAÇAĞ	MELEZ D.M. ART NOUVEAU	K.D.M RÖNESANS	MELEZ D.M. ARTS AND

Romanesk		Carlo Bugatti		Elizabethan		CRAFTS Charles Voysey	
							
							
							

K.D.M BAROK Queen Anne		MELEZ D.M. ARTS AND CRAFTS Charles Robert Ashbee		K.D.M RÖNESANS Elizabethan		MELEZ D.M. ART NOUVEAU Henry Van Der Velde	
							
							
K.D.M ORTAÇAĞ Romanesk		MELEZ D.M. ARTS AND CRAFTS William Morris		K.D.M BAROK William and Mary		MELEZ D.M. ARTS AND CRAFTS Charles Rolfs	

Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerine ait olan sandalyelerin klasik dönem stillerine ait çakışmalarda görüldüğü üzere bu stiller kendilerinden önceki birçok farklı dönemle benzerlik göstermektedir. Bazı sandalyelerde ölçü-oran bazılarında da biçimsel benzerliğin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Çakıştırmaların bir kısmında ise hem ölçü-oran hem de biçimsel benzerlik yönünden olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 3. Modern dönem ve melez dönem mobilyaları

MELEZ D.M.	M.D.M	MELEZ D.M.	M.D.M
ART NOUVEAU Antoni Gaudi	BAUHAUS Marcel Breuer	ART NOUVEAU Antoni Gaudi	BAUHAUS Walter Gropius
			
			
MELEZ D.M.	M.D.M	MELEZ D.M.	M.D.M
ART NOUVEAU Frank Lloyd Wright	ART DECO Eileen Gray	ART NOUVEAU Eugene Gaillard	BAUHAUS Alvar Aalto

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Arts and Crafts ve Art Nouveau dönemleri kendilerinden sonraki dönemlerin biçimlenişine de referans olmuştur. Yapılan çakiştirmalar sonucunda melez dönem mobilyalar ve modern dönem mobilyaları arasında hem ölçü-oran hem de biçimsel benzerliğin bir arada olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında Tablo 1’de oluşturulan şemada modern dönemi ifade eden stiller De Stijl, Bauhaus ve Art Deco olarak belirlenmiştir. Ancak yapılan literatür taramasında De Stijl’e ait sandalyelerle Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerine ait sandalyeler arasında oransal ve biçimsel benzerliğe rastlanmamıştır. Bulgularda görüldüğü üzere ağırlıklı olarak Bauhaus stiliyle çakışmalar netlik kazanmıştır. Ayrıca Art Deco’yla benzerlik gösteren mobilyalar olduğu da saptanmıştır (Tablo 2).

Değerlendirmeler sayılı örnek üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bir dönem içerisinde, diğer dönemlere ait unsurlar içeren bazı unsurların bulunması, o döneme melez niteliği kazandırmaya yeterli olmasa da; özellikle kendinden önce ve sonraki dönemlerdeki benzer biçimlenmelerin oluşu; geçişi ifade etmektedir. Bu benzerliklerin Dinç’in (2012) de bahsettiği en az iki farklı durum arasında oluşan yeni bir oluşumu betimlemesi ise arada kalan dönemin her iki dönemde esinlenmesini desteklerken aynı zamanda farklı örnekleri de beraberinde getirmiştir.

6. Sonuç

Arts and Crafts ve Art Nouveau stilleri klasik ve modern dönem arasında geçişi simgelemektedir. Geçiş dönemi olmaları nedeniyle de biçimlenişte melez bir durumdan bahsedilebilir. Karıştırılmış bir şey olarak tanımlanabilen melez kavramı, üçüncü bir şeyin ifadesi yani geçiş ve arada olan (Dinç, 2012) kendisinden önceki dönemlerin izlerini taşıyan ve sonraki dönemlere ışık tutan Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerinin yapısını betimlemektedir.

20. yüzyılın başlangıcında ortaya çıkmış olan Arts and Crafts ve Art Nouveau stilleri her anlamda arayışı simgelemektedir. Bu dönemlerde “melezlik” yeni bir kimlik yaratarak; mobilya biçimlenişinde kendisinden önceki dönemlerin izlerini yansıtıran kendisinden sonraki modern döneme geçmişin ölçü ve oranlarıyla yön vermiştir. Arts and Crafts ve Art Nouveau stillerine ait seçilen sandalyelerin ön ve yan yüzeylerinin çakıştırılması sonucunda ağırlıklı olarak önceki dönemlerden etkilendiği görülmüştür; bununla birlikte bu dönemde sunulan bazı önerilerin modern dönemde de geliştirildiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda araştırma, modern dönem ve klasik dönem ilişkisini ortaya koymuştur. Melezlik “arada olmak”, “in between” kavramlarıyla ilişkilendirilmiş ve yapılan biçim grameri ifadesiyle de Arts and Crafts ve Art

Nouveau dönemlerinde yer alan bazı önemli sandalye tasarımları tartışmaya açılmıştır. Çalışmada 21. yüzyıl mobilyalarının geçmişle olan bağlantısının geometrik açıdan irdelenebileceği öngörülmektedir. Bunların dışında geleceğe yönelik tasarımların nasıl gelişeceğine dair öneriler oluşturma açısından da farklı çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Alyanak, Ş. (1989). "Tutankhamun'dan Starck'a Sandalye", *Arredamento Dekorasyon*, 2, 3, s.83-90.

Aslanoğlu, İ. N. (1983). "Bauhaus'a kadar Endüstriyel Üretim Tasarım ve Mimarlık İlişkileri", *Mimarlık Dergisi*, 193, 7, s.12-16.

Ayayadın, A. (2015). "Art Nouveau Akımına 21. Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış", *Ulakbilge*, 3.6, s.59-73.

Aykut, P. (1992). *İstanbul Art Nouveau Mimarisinde Dekoratif Amaçlı Demir Malzeme Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi , İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Barros, M, Duarte, J. P. ve Chaparro, B. M. (2011). "Thonet Chair Design Grammar: A Step Towards The Mass Customization of Furniture", *Proceedings of the 14th International Conference on Computer Aided Architectural Design Futures*, Liege, Belgium, s.181–200.

Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*, New York: Routledge.

Biol, G. (2006). "Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi*, Ekim, s.3-16.

Boyla, O., (1997). "Mobilya Maddesi", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt II, s.1276-1286.

Can, S. (1991). "20. Yüzyılda Mobilya ve İç Mimarlık," *Arredamento Dekorasyon*, *Mobilya* 91, s.118-121.

Cordan, Ö. (2002). *Mimari Formun Kavramsal Analizi*, Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Cordan, Ö. ve Karagöz, E. (2013). "Pop Up Mekân Tasarımı ve Pazarlama İlişkisi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5.

Çimen, D. (2005). Hybrid The Superimposition of Two Pure(s), *Hybrid Spaces*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, s.47-51.

Çolakoğlu, B. (2001). *Design by Grammar: An Algorithmic Design in an Architectural Context*, Doktora Tezi, MIT, Mimarlık Bölümü, ABD.

Deleuze, G. (1966). *Bergsonculuk*, çev. Hakan Yücefer, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Dinç, E. B. (2012). *Melez Mekansallaşmanın Dışavurumu: Salt Beyoğlu ve Salt Galata*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Dinçel, K. ve Işık, Z. (1979). *Mobilya Sanat Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

D'Souza, B. (2002). *Shape Grammars and Their Languages - A Methodology for Product Design*, New York: Cambridge University Press.

Erdem, T. (2007). *Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ertaş, Ş., Sönmez, E. ve Konakoğlu Z. N. (2017). *Küreselleşme Sürecinde Kopya Yoluyla Elde Edilen "Taklit Mobilyalar"*, Online Journal of Art and Design, Sayı 5, s.102-116.

Giedion, S. (1967). *Space, Time and Architecture*, 5th ed., Cambridge: Harvard University Press.

Gombrich, E. H. (2002). *Sanatın Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gündüz, G. N. (2007), *Mekansal Ara Durumlar Üzerinden Mimaride Melezlik Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Güneroğlu, N. ve Bekar, M. (2019), *"A Methodology of Transformation from Concept to form in Landscape Design"*, Journal of History Culture and Art Research, Sayı 8, s.243-253.

Howard, J. (1996). *"Art Nouveau; International and National Styles in Europe"*, Manchester University Press, USA, s.4-15.

Kaptan, B. B. (2004). *"Temel Tasarımda Form ve Form Biçimlendirilmesine Bir Yaklaşım"*, Anadolu Sanat Dergisi, Sayı 15, s.81-86.

Karagöz, N. (2007). *Doğaya Öykünme; Art Nouveau Mimarlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kaya, Y. (2017). *Güncel Sanatta Yeni Bir Yaklaşım Olarak "Melezlik"*, Sanat ve Tasarım Dergisi, Aralık, s.165-183.

Knight, T. (1980). *"The Generation of Hepplewhite-Style Chair-Back Designs"*, Environment and Planning B: Planning and Design 7, s.227-238.

Kurtoğlu, A. (1986). "Mobilya Stillerinin Tarihi Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı 36, 3, s.70-91.

Lablantine, F. ve Nouss A. (1997). *Metisaj; Melezlenme*, Çev:Sevgi Türker Terlemez, Ankara: Epos Yayınları.

Özdemir, Ş. (2014). *Biçim Grameri ile Mağaza Tasarımına Yönelik Bir Model Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Özel, F. (2006). *Mobilya Antika Rehberi I*, İstanbul: Apa Uniprint Basım Sanayi.

Sağocak, A. M. (2003). *Tasarım Tarihi Endüstri Ürün Tasarımında 250 Yıl*, Bursa: Vipaş A.Ş.

Sargın, G. A. (2004). "Hybrid" Spaces, *Hybrid Spaces*, Ankara: Ekip Grafik Ltd., s.3-4.

Tavşan, F. (2002). *İç Mekan Stillerinin İncelenmesinde Sistemik Bir Yaklaşım Önerisi*, Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tütüncü, D. (2011). *Mobilya Tasarımını Değerlendirmede Kullanılan Temel Kriterlerin Kullanıcı Algısı Açısından Önceliklerinin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Venturi, R. (2005). *Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki*, İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayın Komitesi.

Yararel, B. (2013). *Endüstri Devrimiyle Birlikte Değişen Üretim-Tüketim Kavramlarının Günümüz Mobilya Tasarımı Üzerindeki Etkileri*, Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

Boyla, O. (2011). Mobilya Tarihi, <https://tr.scribd.com/document/357896195/Oya-Boyla-Mobilya-Tarihi>, Erişim tarihi: 15.06.2018.

Etcheberry, M. (2004). Füzyon Mimarisi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/11/14/cp/gnc105-20041106-101.html>, Erişim tarihi: 25.12.2018.

Melez, <https://www.encyclopedia.com/science-and-technology/biology-and-genetics/genetics-and-genetic-engineering/hybrid>, Erişim tarihi: 19.05.2018.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Knight, T. (1980). "The Generation of Hepplewhite-Style Chair-Back Designs", *Environment and Planning B: Planning and Design* 7, s.228.

Görsel 2. Barros, M, Duarte, J.P. ve Chaparro, B.M. (2011). "Thonet Chair Design Grammar: A Step Towards The Mass Customization of Furniture", *Proceedings of the 14th International Conference on Computer Aided Architectural Design Futures*, Liege, Belgium, s.184.

Görsel 3. <http://www.achome.co.uk/internationalac/index.php?page=australia> Erişim tarihi: 10.07.2018.

<https://www.neuegalerie.org/exhibitions/items/3173?page=1#3354>, Erişim tarihi: 10.07.2018.

<https://sublimelifeofme.blogspot.com/2014/03/arts-and-crafts-furniture.html>, Erişim tarihi: 10.07.2018.

<https://www.oldhouseonline.com/articles/how-to-buy-arts-crafts-furniture> Erişim tarihi: 10.07.2018.

Görsel 4. <https://www.pinterest.co.uk/pin/101260691599068064/?lp=true> Erişim tarihi: 15.07.2018.

<https://www.pinterest.co.uk/pin/101260691599068064/?lp=true> Erişim tarihi: 15.07.2018.

<https://www.1stdibs.com/creators/frank-lloyd-wright/furniture/> Erişim tarihi: 15.07.2018.

<https://artslavegallery.com/stylish-and-beautiful-italian-art-nouveau-furniture/art-nouveau-chairs-at-1stdibs-art-deco-and-art-nouveau-pinterest-intended-for-stylish-and-beautiful-italian-art-nouveau-furniture/> Erişim tarihi: 15.07.2018.